

Список использованных источников

1. Советская литературная пародия : в 2 т. / сост., вступ. ст. и коммент. Б. М. Сарнова. – М. : Советский писатель, 1988. – 732 с.
2. Новиков, В. И. Книга о пародии / В. И. Новиков. – М. : Советский писатель, 1989. – 538 с.
3. Сахарный, Л. В. Введение в психолингвистику / Л. В. Сахарный. – Л. : ЛГУ, 1989. – 179 с.

УДК 811.161.3'373.2:821.161.3

ІМЁНЫ ПРАДСТАЎНІКОЎ РУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ Ў ПАЭТАНІМІКОНЕ МАКСІМА ТАНКА¹

В. Р. Слівец,

кандыдат філалагічных навук, старшы выкладчык кафедры педагогікі і псіхалогіі
Мазырскага дзяржаўнага педагогічнага ўніверсітэта імя І. П. Шамякіна,
г. Мазыр, Рэспубліка Беларусь
E-mail: olgaslivets@mail.ru

В статье предпринята попытка описания характера включения имён представителей русской литературы в поэтонимикон поэтического дискурса Максима Танка. Выявлен и систематизирован корпус антропонимов из сферы-источника «Русская литература», отобранных путём целевой выборки из поэтических текстов автора, охарактеризованы контексты их употребления и определены способы функционирования таких онимных единиц в поэтонимиконе произведений М. Танка. Установлено, что выделенные прецедентные имена характеризуются преимущественно денотативным употреблением, усложнённой историко-культурной информативностью и образно-символическими ассоциациями, вызванными фоновыми знаниями реципиентов о носителях этих имён.

Ключевые слова: денотативное употребление, коннотация, контекст, поэтонимикон, прецедентное имя.

NAMES OF REPRESENTATIVES OF RUSSIAN LITERATURE IN POETANIMICON BY MAXIM TANK

V. R. Slivets,

cand. Phil. D., senior lecturer of the Department of pedagogy and psychology
of Mazyr State Pedagogical University named after I. P. Shamyakin
Mazyr, Republic of Belarus
E-mail: olgaslivets@mail.ru

The article attempts to describe the nature of the inclusion of the names of representatives of Russian literature in the poetonymicon of poetic discourse by Maxim Tank. The corpus of anthroponyms from the source sphere «Russian Literature»,

¹Даследаванне здзейснена ў межах Дагавора з БРФФД аб выкананні НДР «Культуралагічны патэнцыял паэтанімікону беларускай філасофска-інтэлектуальнай лірыкі», № Г22М-038 ад 04.05.2022 г.

selected by targeted sampling from the poetic texts of the author, is identified and systematized, the contexts of their use are characterized, and the ways of functioning of such onymic units in the poetonymicon of M. Tank's works are determined. It has been established that the distinguished precedent names are characterized by predominantly denotative usage, complicated by historical and cultural informativeness, figurative and symbolic associations caused by the background knowledge of the recipients about the bearers of these names.

Keywords: *denotative usage, connotation, context, poetonymicon, precedent name.*

Уводзіны

У гісторыю беларускай літаратуры Максім Танк увайшоў як арыгінальны творца з адметным светабачаннем і ўнікальнай мастацкай парадымай. Як заўважае Г. Я. Адамовіч, «творчасць Максіма Танка, якая нараджалася “на скразняках” гісторыі, у “анамальнай зоне” кіпучага творчага натхнення, стала высокакасным сплавам традыцый беларускай літаратуры і літаратур народаў свету, арганічным сімбіёзам жывога слова і палымянай думкі Паэта» [1, с. 11].

Сярод папярэднікаў, якія паўплывалі на станаўленне таленту сённяшняга класіка беларускай літаратуры, даследчыкі называюць найперш Янку Купалу, Якуба Коласа і Максіма Багдановіча – заснавальнікаў нацыянальнай літаратурнай традыцыі. Між тым, М. Танк сам прызнаваўся, што ў свой час надзвычай моцнае ўздзеянне на яго аказалі вершы Аляксандра Пушкіна і Міхаіла Лермантава, Уладзіміра Маякоўскага і Сяргея Ясеніна, а таксама творчасць адных з лепшых прадстаўнікоў польскай літаратуры і культуры – Адама Міцкевіча, Генрыху Сянкевіча, Юзафа Крашэўскага, Элізы Ажэшкі, Юльяша Славацкага і інш. М. Танк нават засведчыў сябе як перакладчык на беларускую мову асобных твораў А. Пушкіна, У. Маякоўскага, А. Міцкевіча. І ці не кожнай з названых асоб ён аддаваў даніну павагі, не толькі плённа працуючы на ніве Паэзіі, нацыянальнага мастацтва слова, але і неаднойчы ўзгадваючы іх імёны ў сваіх паэтычных творах.

Мэта і задачы

Мэта нашага даследавання – апісаць характар уключэння імёнаў прадстаўнікоў рускай літаратуры ў паэтанімікон паэтычнага дыскурсу М. Танка. Дзеля дасягнення пастаўленай мэты неабходна было вырашыць наступныя задачы: а) выявіць і сістэматызаваць корпус адпаведных антрапонімаў са сферы крыніцы «Руская літаратура» ў паэтычных тэкстах М. Танка; б) ахарактарызаваць кантэксты іх ужывання; в) акрэсліць спосабы функцыянавання такіх онімных адзінак у паэтаніміконе твораў аўтара.

Метады і матэрыял даследавання

Пры напісанні артыкула былі выкарыстаны апісальна-інтэрпрэтацыйны і стылістычны метады вывучэння онімных адзінак у мастацкім тэксце, сабраных шляхам мэтавай выбаркі з паэтычных твораў Максіма Танка, іх кантэкстуальны аналіз.

Вынікі і іх абмеркаванне

Сярод імёнаў прадстаўнікоў рускай літаратуры намі былі зафіксаваны наступныя антрапонімы: *М. А. Някрасаў, Ул. Маякоўскі / Wł. Majakowski / Уладзімір Маякоўскі / Маякоўскі, М. Gorki, Горкі, А. С. Пушкін / Пушкін, Еўтушэнка, Сяргей Ясенін*. Да вылучанай групы антрапонімаў лічым таксама неабходным далучыць і імя *Расула Гамзатава* як савецкага паэта і прэзаіка.

Усе пералічаныя імёны варта аднесці да ліку прэцэдэнтных. Нягледзячы на тое, што паводле генетычнай класіфікацыі сфера-крыніца названых імёнаў намі была акрэслена як «Руская літаратура», ёсць падставы таксама разглядаць іх у якасці нацыянальна-прэцэдэнтных – як часткі кагнітыўнай базы беларускай лінгвакультурнай супольнасці, што, у першую чаргу, абумоўлена блізкасцю гісторыка-культурнага і сацыяльнага шляхоў развіцця рускага і беларускага народаў. Па сутнасці, гэтыя імёны знаходзяцца на перасячэнні культурных палёў, што «адлюстравівае ўплыў узаемадзеяння культур на свядомасць моўнай асобы» [2, с. 217]. Між тым, асобныя з названых антрапонімаў (*М. А. Някрасаў, Пушкін*) можна кваліфікаваць як універсальна-прэцэдэнтныя. Аднак трэба адзначыць, што наяўнасць універсальна-прэцэдэнтнага ўзроўню, як лічыць В. У. Красных, на сённяшні дзень носіць дастаткова гіпатэтычны характар, паколькі, каб спярэць ці адмаўляць існаванне нейкай універсальнай кагнітыўнай базы, неабходны шырокія і глыбокія даследаванні нацыянальных кагнітыўных баз [3, с. 174].

Пералічаныя імёны М. Танкам у мастацкую тканіну сваіх паэтычных тэкстаў уводзяцца пераважна з дэнататыўным (неметафарычным) значэннем. Так, дэнататыўныя ўжыванні назіраюцца пры выкарыстанні вылучаных імёнаў у эпіграфіках да ўласных паэтычных твораў М. Танка як указанне на аўтарства прыведзеных цытат: *М. А. Някрасаў* – у эпіграфіках да верша «Ад шуму і заклікаў розных купцоў...» (1938); *Ул. Маякоўскі* – «Плывуць стругі» (1938); *Вл. Маякоўскі* – «Снежны шлях» (1935); *М. Горкі* – «Успаміны» (1935); *Сяргею Ясеніну* – у эпіграфіках-прывячэнні да верша «Асуджаюць, што ты выбраў смерць...» (1972) і інш.

З неметафарычным значэннем вылучаныя прэцэдэнтныя імёны ўжыты і ў складзе загаловаў: «*У доме А. С. Пушкіна*» (1949), «*Пушкіну*» (1949), «*Над Маякоўскім*» (1969), «*Сяргей Ясенін*» (1970). Адносна падобных адантрапанімічных заглаваў В. А. Кухарэнка заўважае, што яны ўказваюць на вядучую тэму твора, а таму засяроджваюць увагу чытача на названым персанажы, ставячы яго ў цэнтр мастацкай рэчаіснасці твора, а гэта ў сваю чаргу садзейнічае ўспрыняццю яго ў якасці выразніка змястоўна-канцэптуальнай інфармацыі [4, с. 109]. Заўважым, што змешчаныя ў заглаваў імёны з'яўляюцца прэцэдэнтнымі, дзякуючы чаму бібліяграфічны разам з інфарматыўнай функцыяй набываюць функцыі праспекцыі і атракцыі, апелюючы да асабістага вопыту, інтэртэкстуальнай кампетэнцыі і фонавых ведаў рэцыпіента (у дадзеных выпадках – да ведання творчасці і фактаў з біяграфій паэтаў).

З дэнататыўным значэннем імёны прадстаўнікоў рускай літаратуры таксама ўводзяцца непасрэдна ў мастацкія тэксты М. Танка, што дадаткова абумоўлена іх ліра-эпічным характарам: *Ці помніш ты наша апошняе лета, / Прадмесце глухое, нашы цесныя пакой, / Падручнікі школьныя, сшыткі, газеты, / Як разам да ранку з табой / Сядзелі над даўняй гісторыяй Рыма, / Як Горкага «Маці» чыталі ўдвая, / Як плакала шчыра над «Хігінсам Джымам» / І помсціць клялася за іх?* [5, с. 91]; *Перш я думаў не пісаць пра лес Булонскі. // Недарма хіба ўладзімір Маякоўскі / Калі быў тут, у Парыжы, ані слова / Не сказаў пра гэты лес ці пра дуброву* [6, с. 75]; *І я вас прашу наказаць, / Дзе тут Горкага віла?* [6, с. 85]. Відавочна, што падобныя мастацкія тэксты разлічаны на дасведчанага чытача, ва ўспрыманні якога прыведзеныя імёны валодаюць дадатковай гісторыка-культурнай інфарматыўнасцю.

У асобных выпадках дэнататыўныя ўжыванні вылучаных антрапонімаў у мастацкім кантэксце ўскладняюцца шэрагам вобразна-сімвалічных асацыяцый,

якія могуць быць выкліканы фонавымі ведамі чытача аб носьбітах гэтых імёнаў і абумоўлены іх прэцэдэнтнасцю. Так, у вершы «Мне здаецца» (1964) аўтар выказвае меркаванне, што тым, хто пазбавіўся сваёй культуры і мовы, варта «*давучыцца / Ё Пушкіна, Міцкевіча, / Шаўчэнкі і Багушэвіча, / У многіх іншых, / У тым ліку / <...> Расула Гамзатава, / Каб зналі, якімі ўсе мы / Скарбамі багатыя / І што нельга пра іх / Забываць*» [7, с. 18]. У дадзеным прыкладзе прыведзеныя імёны могуць разглядацца ў якасці эталоннай сукупнасці пэўных якасцей – вернасці сваім народным вытокамі, шчырай павагі да родных культурных набыткаў, імкнення іх захоўваць і памнажаць.

Сустракаюцца таксама метанімічныя выкарыстанні вылучаных прэцэдэнтных імёнаў (імя аўтара → творы гэтага аўтара): *І калі пытаюць часам, / Дзе і з кім стаптаў падноскі, / Я кажу: на Манпарнасе / З верным другам – Маякоўскім* [6, с. 286]; *О выйдзі за браму, Эльвіра, / Паслухай душы маёй енкі. // Прашу цябе горача, шчыра: / Пакінь ты чытаць Еўтушэнку, / Не ні кальвадосу з Рэмаркам, / Не едзь ад мяне ў Эльдарада...* [7, с. 128]. Аднак такое функцыянаванне прэцэдэнтнага імя таксама неабходна разглядаць як дэнататыўнае.

Паэтонім *Маякоўскі* ўжываецца М. Танкам і з канатацыйным значэннем, у складзе параўнання: *Тут дамшчы такія высяцца – / На паверхаў паўсотні, паўтысячы, / Як бясконцыя паралелі, / Пад зямлёю пралеглі тунелі, / Віядукі, масты такоўскія, / Як гіпербалы Маякоўскага* [6, с. 271]. У якасці аб'екта для параўнання ў прыведзеным прыкладзе выступае атрыбут прэцэдэнтнага імя.

Вывады

Такім чынам, вылучаныя прэцэдэнтныя імёны прадстаўнікоў рускай літаратуры ў паэтычным дыскурсе М. Танка характарызуецца пераважна дэнататыўным ужываннем. Між тым, заўважаецца, што функцыянаванне гэтых паэтонімаў у мастацкім кантэксце ўскладняецца за кошт іх гісторыка-культурнай інфарматыўнасці і шэрагу вобразна-сімвалічных асацыяцый, якія, як правіла, выкліканы фонавымі ведамі рэцыпіентаў аб носьбітах гэтых імёнаў і абумоўлены іх прэцэдэнтнасцю.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Адамовіч, Г. Я. Знешнія і ўнутраныя ўплывы ў паэтычнай спадчыне Максіма Танка / Г. Я. Адамовіч // Сёмыя Танкаўскія чытанні: да 95-годдзя Беларус. дзярж. пед. ун-та імя Максіма Танка : зб. навук. арт. / Беларус. дзярж. пед. ун-т ; [рэдкал.: Ф. С. Шумчык (адк. рэд.) і інш.]. – Мінск : БДПУ, 2010. – С. 7–11.

2. Вильтовская, Я. И. Прецедентные имена белорусской культуры как единицы лингвострановедческого словаря / Я. И. Вильтовская // Язык и социум : материалы IV Междунар. науч. конф., 1–2 дек. 2000 г., Минск, БГУ. – Минск : БГУ, 2001. – Ч. 1. – С. 216–218.

3. Красных, В. В. «Свой» среди «чужих»: миф или реальность? / В. В. Красных. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2003. – 375 с.

4. Кухаренко, В. А. Интерпретация текста : учеб пособие для студентов пед. ин-тов по спец. № 2103 «Иностран. яз.» / В. А. Кухаренко. – 2-е изд., перераб. – М. : Просвещение, 1988. – 192 с.

5. Танк, М. Збор твораў : у 13 т. / Максім Танк / НАН Беларусі, Ін-т літаратуры імя Я. Купалы ; рэд. тома А. Л. Верабей ; падрыхт. тэкстаў і камент. С. У. Калядка, Т. У. Мархель ; прадм. В. В. Зуёнка. – Мінск : Бел. навука, 2006. – Т. 1 : Вершы (1930–1939). – 374 с.

6. Танк, М. Збор твораў : у 13 т. / Максім Танк / НАН Беларусі, Ін-т літаратуры імя Я. Купал ; рэд. тома В. П. Рагойша ; падрыхт. тэкстаў і камент. С. У. Калядка, В. У. Карачун. – Мінск : Беларус. навука, 2007. – Т. 3 : Вершы (1954–1964). – 447 с.

7. Танк, М. Збор твораў : у 13 т. / Максім Танк / НАН Беларусі, Ін-т літаратуры імя Я. Купалы; рэд. тома В. П. Рагойша ; падрыхт. тэкстаў і камент. В. У. Карачун. – Мінск : Беларус. навука, 2007. – Т. 4 : Вершы (1964–1972). – 384 с.

УДК 811.161.3'373

ПРЯМЫЕ И ОБРАТИМЫЕ СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ МОДЕЛИ

В. Д. Стариченок,

профессор, доктор филологических наук,
декан филологического факультета Белорусского государственного
педагогического университета им. Максима Танка,
г. Минск, Республика Беларусь
E-mail: starichenok@mail.ru

В статье на материале русского языка рассматриваются прямые и обратимые структурно-семантические модели, в процесс конструирования которых включаются три структурные компонента: исходная (донорская), результативная (реципиентная) сферы, а также семантические компоненты, на основании которых осуществляется взаимосвязь первичных и вторичных лексико-семантических вариантов. В прямых моделях от первичных значений исходной понятийной сферы образуются вторичные (как правило, метафорические) значения результативной сферы. В обратимых моделях меняются местами исходная и результативная сферы: сфера-источник в прямой модели заменяется сферой-реципиентом, а сфера-реципиент в обратной модели, наоборот, выступает в качестве сферы-источника. В статье характеризуются зооморфические, антропоморфические, соматические, звуковые, световые, цветовые, вкусовые и другие модели.

Ключевые слова: семантика, модель, метафора, лексико-семантический вариант, прямая модель, обратимая модель.

DIRECT AND REVERSIBLE STRUCTURAL-SEMANTIC MODELS

V. D. Starichenok,

Professor, Doctor of Philology, Dean of the Faculty of Philology of the Belarusian
State Pedagogical University named after Maxim Tank,
Minsk, Republic of Belarus
E-mail: starichenok@mail.ru

The article considers direct and reversible structural-semantic models based on the material of the Russian language, the construction process of which includes three structural components: the initial (donor), resultant (recipient) spheres, as well as